

Asiakas on aina oikealla ovella

Käsikirja lasten ja perheiden palveluiden muutokseen Pirkanmaalla

Lapsi- ja
perhepalveluiden
muutosohjelma

HALLITUKSEN
KÄRKIHANKE

18 Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskus

Nanna Miettunen

18.1. Lähtötilanteen kuvaus

Kaikkein vaativinta erityisosaamista edellyttäviä palveluja tarvitsee vain pieni osa lapsista, nuorista ja heidän perheistään, mutta nämä palvelut muodostavat suuren osan palvelujen tuottamisen kokonaiskustannuksista. Lastensuojelun, erikoissairaanhoidon ja koulujen erityisopetuksen käytön voimakas kasvu 1990-luvulta alkaen sekä 2012 tapahtuneet perhesurmat ja niiden nostama huoli tiedonkulun puutteellisuuksista ja epäselvyyksistä eri toimijoiden vastuiden suhteen johtivat siihen, että sosiaali- ja terveysministeriö asetti Toimiva lastensuojelu-työryhmän selvittämään lastensuojelun tilaa. 2013 julkaistussa loppuraportissaan selvitysryhmä painotti lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihetta ja avohuoltoa sekä niihin sisältyvää yhteistyötä muiden ammattiryhmien kanssa. Toimenpide ehdotuksinaan selvitysryhmä esitti, että lasten ja perheiden tilanteiden arvioinnin käytäntöjä ja menetelmiä on systematisoitava ja työntekijöiden osaamista vahvistettava tarjoamalla lastensuojelun työntekijöille mahdollisuuksia erikoistua ja vahvistaa näin erityisosaamistaan. Työryhmä esitti raportissaan sosiaalihuollon selkiyttämistä kolmiportaiseksi kokonaisuudeksi, jossa perustason sosiaaliryhmien palvelut sijoittuisivat moniammatillisesti toimiviin perhekeskuksiin ja vastaisivat suurimmasta osasta ihmisten tarvitsemista sosiaalihuollon palveluista. Lastensuojelu eriytettäisiin selkeämmin erityispalveluksi, ja sinne ohjattaisiin vain selkeästi suojelua tarvitsevat lapset ja nuoret. Tavoitteena on, että lastensuojelussa pystyttäisiin keskittymään intensiivisempään työskentelyyn niiden asiakasryhmien kanssa, joita ei sosiaalihuollon palveluiden avulla pystytä riittävästi auttamaan. Lisäksi työryhmä esitti, että erityisen vaativia tilanteita varten tarvitaan jokaiselle viidelle erityisvastuualueelle lastensuojelun moniammatillinen osaamiskeskus. Pitkän aikavälin tavoitteeksi työryhmä asetti lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokoamista järjestelmäksi, jolla on yhteinen tietopohja ja viitekehys. Tämä edellyttää tietopohjan, tutkimuksen, ohjauksen, valvonnan ja

kehittämisen vahvistamista kansallisesti sekä niiden resurssien lisäämistä. (Kananoja ym. 2013)

Tällä hetkellä vaativimpien sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluiden saatavuudessa on suuret alueelliset erot ja palvelut ovat hajautuneet monelle eri sektorille. Osa näitä palveluja tarvitsevista lapsista, nuorista ja heidän perheistään jää nykyisin kokonaan vaille tarvitsemaansa apua tai hoitoa. Viidelle yliopistosairaalapaikkakunnalle perustettavilla osaamis- ja tukikeskuksilla (OT-keskukset) pyritään varmistamaan monialainen tutkimusperustainen apu näille asiakkaille, joiden ongelmat ovat suurimpia ja kompleksisimpia. Kyse voi olla myös siitä, että ilmiö on uusi, eikä palvelujärjestelmässämme ole vielä riittävästi tietoa ja osaamista ko. ilmiöön liittyen.

OT-keskusalueet on muodostettu maakuntien yhteistyöalueiden mukaisesti (entiset erityisvastuualueet). Tampereen yliopistollinen keskussairaalan yhteyteen Pirkanmaalle muodostuvaan OT-keskusalueeseen kuuluvat Pirkanmaan lisäksi myös Etelä-Pohjanmaan ja Kanta-Hämeen alueet. Alueet ovat monessa suhteessa hyvin erilaisia ja OT-keskusten isona haasteena onkin turvata vaativamman tason palveluiden ulottuminen tasapuolisesti kaikkien maakuntien asukkaiden ja työntekijöiden käyttöön.

18.2. Kehittämistyölle asetetut tavoitteet

Yhtenä teemana erityis- ja vaativan tason palveluiden kokonaisuudessa oli OT-keskustoiminnan kehittäminen.

- Tehdään konkreettinen tarpeen mukainen alueellinen ja paikallinen suunnitelma erityis- ja vaativamman tason palveluiden ja OT-keskuksen toimintarakenteesta hyödyntäen myös kansallisesti ja muiden maakuntien Lape-hankkeissa tehtyä kehittämistyötä
- Luodaan rakenne tieteellisen tutkimuksen, koulutuk-

sen ja kehittämisen yhteistyökumppaneiden kanssa yhteisen OT-keskuksen kehittämiseksi ja koordinoimiseksi

- Rakennetaan malli OT-keskusten tuottamasta tuesta työyhteistölle ja ammattilaisille

Ennen maakunnallisten hankkeiden käynnistymistä oli osaamis- ja tukikeskuksia mallinnettu vuoden 2016 aikana kokoontuneissa valtakunnallisissa asiantuntijatyöpajoissa. OT-keskuksia työstäneen työryhmän loppuraportissa (Tapiola ym.2016) ja valtakunnallisessa LAPE-hankesuunnitelmassa todetaan, että OT-keskusten tarkoituksena on yhdistää ja sovittaa yhteen lasten, nuorten ja perheiden vaativat terveys-, mielenterveys- ja päihdepalvelut, lastensuojelun vaativat erityispalvelut, erityisryhmien tarvitsemat vaativan erityisosaamisen palvelut ja esimerkiksi lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen asiantuntemus sekä rikosseuraamusten piiriin joutuneiden tai rikos- ja syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä palvelut. Myös vaativaa erityisosaamista edellyttäviin väkivaltatilanteisiin liittyvät lasten, nuorten ja perheiden palvelut huomioidaan muodostettavissa keskuksissa. Varhaiskasvatuksen ja koulun osalta palvelujen kokonaisuuteen liittyvät jo olemassa olevat vaativan erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten palvelut, yhteistyökumppaneina esimerkiksi sairaala- ja laitosopetus sekä koulukodit. OT-keskusten kehittämisessä tärkeää on myös yhteistyö opetus- ja kulttuuriministeriön vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän (VIP-verkosto) kanssa.

Mallinnustyöryhmän loppuraportissa ja valtakunnallisessa LAPE-hankesuunnitelmassa OT-keskuksille on asetettu asiakastyön lisäksi myös muita tehtäviä, joilla on selkeä yhdyspinta maakuntiin perustettavien kehittämissiköiden ja yliopiston kanssa:

- **Palveluiden tietoperustainen kehittäminen ja lasten ja nuorten palveluissa toimivan henkilöstön koulutusten koordinaattoroli**
- **Uusien ja vaikuttavien näyttöön perustuvien menetelmien implementointi ja ylläpito alueella**
- **Vaikuttavuuden ja laadun arviointi ja seuranta**
- **Käytäntölähtöinen tutkimus**
- **Osallistuminen tutkimusverkostoihin**

OT-keskusten avulla pyritään siis varmistamaan apu niille lapsille, nuorille ja perheille, joiden tilanne vaatii harvinaisuutensa, vaikeutensa ja kompleksisuutensa takia kaikkein vaativinta erityisosaamista ja erikois-

tumista. Tarkoitus on varmistaa näiden palveluiden laatu, vaikuttavuus, taloudellisuus, asiakaslähtöisyys, alueellisesti kattava saatavuus sekä riittävän taidon ja osaamisen ylläpitäminen.

18.3. Mitä hankkeen aikana tehtiin?

18.3.1. Valtakunnallinen kehittämistyö

Osaamis- ja tukikeskusten valmistelutyötä on tehty Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen ohjauksessa kaikkien viiden OT-keskusalueen yhteistyönä. STM ja THL kokosivat OT-keskusten kehittämistyön kansallista koordinoitua varten työrukkasen alueiden esittämistä jäsen ehdokkaista. Ehdokkaat valittiin substanssiosaamis- ja palvelujärjestelmänäkökulman perusteella. Tampereen OT-keskusalueelta rukkaseen valittiin kolme jäsentä, LAPE-projektikoordinaattori Nanna Miettunen, lastenlääkäri Sari Kurikka sekä ylilääkäri Tuire Sannisto, joka toi työryhmään erityisesti perusterveydenhuollon näkökulman. Työrukkasen on toiminut linkkinä alueellisten OT-keskus työryhmien välillä niin, että alueille perustettavista OT-keskuksista muodostuu toimiva yhtenäinen kokonaisuus, johon liittyy selkeä työnjako.

OT-työrukkasen on kokoontunut noin kerran kuussa, minkä lisäksi on ollut kokoontumisia pienemmällä kokoonpanoilla tiettyjen asiakokonaisuuksien valmistelemiseksi. THL on järjestänyt myös valtakunnallisia OT-keskus työpajoja, jotka ovat olleet avoimia kaikille OT-kehittämisessä mukana oleville. THL:n 6.6.2017 järjestämässä työkokouksessa määriteltiin asiakokonaisuudet, joista valmistelutyö aloitetaan. Asiakokonaisuusiksi nostettiin asiakkuuden määrittely, yhteistyö- ja verkottuminen, arvopohja, käsitteiden määrittely, somaattisen sairaanhoidon asemoituminen, johtaminen, rahoitus ja sosiaalihuollon porrasteisuus, mikä valikoitui Pirkanmaan OT-keskusalueen valmisteltavaksi yhdessä pääkaupunkiseudun kanssa.

18.3.2. Tampereen OT-keskus työryhmä

Tampereen OT-keskusvalmisteluun perustettiin oma työryhmä, johon koottiin eri alojen ammattilaisia kaikista kolmesta alueen maakunnasta. Mukana on ollut toimijoita kunnista, sairaanhoitopiiristä, LAPE-hankkeesta ja järjestöistä. Työryhmä on kokoontunut seitsemän

kertaa. Työskentely on linkittynyt vahvasti valtakunnallisen OT-rukkasen työskentelyyn siten, että alueellisessa työryhmässä on käsitelty ja valmisteltu Tampereen OT-alueen näkemyksiä ehdotukseksi valtakunnalliseen työskentelyyn. Kahteen kokoukseen on osallistunut myös STM:n ja THL:n edustajat.

18.3.3. Sosiaalihuollon porrasteisuuden alatyöryhmä

Valtakunnallisen työnjaon mukaisesti yhdeksi keskeiseksi teemaksi valmistelutyössä nostettiin sosiaalihuollon porrasteisuuden jäsentäminen ja tähän koottiin alatyöryhmä pääosin sosiaalihuollon toimijoista kaikkien kolmen maakunnan alueilta. Pirkanmaan sote-valmistelussa oli tehty jo hyvää pohjaa vaativan tason sosiaalipalveluiden määrittämiseksi ja porrasteisuusryhmä jatkoi työskentelyä näistä materiaaleista yhteistyössä sote-valmistelun kanssa. (Pirkanmaa2019 esivalmistelun loppuraportti-Lapsi- ja perhepalveluiden teemaryhmä; 9.1.2017 Lapsi- ja perhepalveluiden teemaryhmän kokousmateriaali).

Työryhmä totesi heti ensimmäisessä kokouksessa, että sosiaalihuollon porrasteisuutta on mielekkäämpää pohtia kokonaisuutena alkaen matalan kynnyksen sosiaalipalveluista sosiaalihoitolain mukaisten ja lastensuojelupalveluiden kautta vaatimman tason OT-palveluihin.

LAPE-muutosohjelman myötä pyritään lisäämään eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon integratiivista työskentelyä. Tämä on yksi syy siihen, että perus-, erityis- ja vaatimimpien palveluiden porrasteisuutta on selkiytettävä myös sosiaalihuollossa. Vaatimman tason yliopistosairaaloihin tai harvemmalle kuin viidelle alueelle keskitettävistä potilasryhmistä on olemassa keskittämisasiasetus (Valtioneuvoston asetus erikoissairaanhoidon työnjaosta ja eräiden tehtävien keskittämisestä 582/2017). Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportissa todettiin, että yhteisen rakenteen jäsentämiseksi tarvitaan myös sosiaalihuollossa määrittelyä siitä, mikä erityisosaamisen tarpeen aiheuttaa. (Tapiola ym. 2017: Vaativan tason palvelujen ja palvelurakenteiden uudistaminen) Sosiaalihuollossa porrastamisen haasteena on se, että ongelmat (päihteet, väkivalta, elämän kriisitilanteet yms.) ovat periaatteessa kaikilla tasoilla samoja ja esim. päihdepalveluita tarvitaan sekä

matalan kynnyksen palveluina että erityispalveluissa. Mutta miten arvioidaan, onko esimerkiksi päihdeongelma perheyhteisössä niin vakava, että sosiaalihuollon palveluiden rinnalle tarvitaan myös lastensuojelun asiakkuutta?

Sosiaalihuollon porrasteisuusryhmän kehittämissä tehtäviä olivat siis OT-keskuksiin paikantuvien asiakasryhmien täsmentäminen ja sen määrittäminen, mistä muodostuu sosiaalihuollon vaativuus. Työskentelyä tehtiin yhteistyössä Helsingin OT-valmistelun ja koko valtakunnallisen OT-työrukkasen kanssa. Keväällä 2018 varmistui, että myös sosiaalihuollon keskittämisasiasetuksen valmistelu oli aloitettu, ja Tampereen porrasteisuusryhmä päätti silloin, ettei ole mielekkästä jatkaa työskentelyä, joka olisi päällekkäistä ministeriön ja THL:n työskentelyn kanssa. Työryhmän siihen mennessä tehty määrittelytyö on viety OT-rukkasen kautta valtakunnalliseen porrasteisuusryhmän työskentelyyn pohjaksi.

Määritellään OT-keskukseen paikantuvia asiakasryhmiä sosiaalihuollon porrasteisuus-työryhmä totesi, että sosiaalihuollossa pelkkä asia- tai palvelukokonaisuuksien listaaminen ei ratkaise sitä, milloin asiakas OT-tason palveluun sijoitetaan. Sosiaalihuollossa vaativuus ei siis muodostu yksittäisen ongelman vaikeudesta tai syvyydestä, vaan pikemminkin muista tilanteesta vaikuttavista tekijöistä. Tämä näkyy erityisen voimakkaasti lapsiperheiden sosiaalityön palveluissa ja lastensuojelussa, joissa vanhempien, lapsen perheen ja muun lähiyhteisön voimavarat ratkaisevat paljon. Sosiaalihuollossa arvioidaan vanhempien ja lähiyhteisön toimintaa suhteessa lapsen tarpeisiin. Vakava huoli, esimerkiksi lapsen psykiatrinen diagnoosi ei siis automaattisesti tuota lastensuojelun asiakkuutta, mikäli perheen voimavarat ovat hyvät ja he pystyvät hyödyntämään olemassa olevia palveluita, eli tässä tapauksessa huolehtimaan asianmukaisesti psykiatrisesta tutkimuksesta, hoidosta ja kuntoutuksesta. Tarvittaessa arjen tuki voidaan toteuttaa matalan kynnyksen palveluissa esim. järjestön tarjoaman vertaistuen tai tukihenkilötoiminnan muodossa.

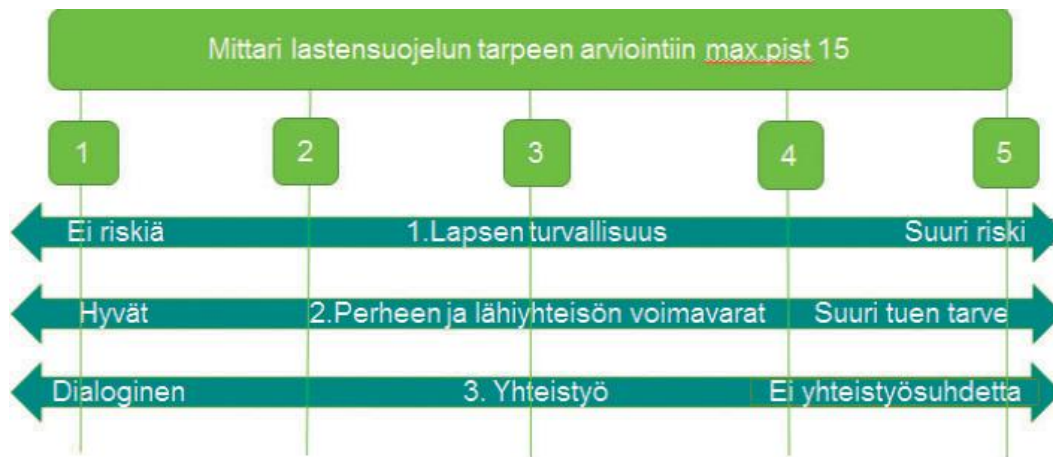
Sosiaalityöntekijöille suunnatun valtakunnallisen kyselyn (Yliruka ym. 2018) seurauksena syntyi ajatus OT-seulasta, jonka jatkokehittämistä Pirkanmaan porrasteisuusryhmä jatkoi. Näin syntyivät mittarit sekä lastensuojelun asiakkuuden että OT-asiakkuuden määrittelyn tueksi. Mittareita on kokeiltu kesän ja syksyn

2018 aikana Seinäjoella, Kurikassa, Salossa, Tampereella, Lempäälässä ja Sastamalassa. Palaute kokeiluista kerättiin tiimien ja johtavien sosiaalityöntekijöiden kanssa käytyjen keskusteluiden sekä sähköisen kyselyn avulla. Työntekijöiden näkemysten mukaan mittari antoi tukea reflektiiviselle ajattelulle ja kokonaistilanteen jäsentämiselle. Tiimissä käytettynä pistemäärä antoi suunnan, jota keskustelussa vietiin eteenpäin. Mittarin käyttö vahvisti luottoa omaan ammatilliseen osaamiseen ja arviointikykyyn. Työntekijät kokivat, että välineestä oli apua sekä työntekijän oman arvioinnin muodostamiseen että yhteisen ymmärryksen rakentamiseen työparin tai tiimin kanssa. Muiden alojen edustajat, joita joissakin työryhmissä oli mukana, kertoivat mittareiden

selkiyttäneen heille sosiaalihuollon arvioinnin perusteita.

Lastensuojelun mittarin ulottuvuudet ovat: Lapsen turvallisuus, Perheen ja lähiyhteisön voimavarat ja Yhteistyö. OT-mittarin ulottuvuudet muodostuvat sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselyn ja Lape-hankkeessa tehdyn määrittelytyön perusteella. Nämä ulottuvuudet ovat: Tilanteen harvinaisuus, Järjestelmän toimivuus ja Juridishallinnollinen monimutkaisuus.

Tilanteen harvinaisuus (1-5 pistettä): Harvinaisuudella tarkoitetaan tilanteita tai ilmiöitä, joita esiintyy suhteellisen harvoin, eikä asiaan liittyvää erityisosaamista näin ollen voida edellyttää olevan kaikilla työntekijöillä.

Kuva 52. Mittari lastensuojelun tarpeen arviointiin

Kuva 53. Mittari OT-keskus asiakkuuden tarpeen arviointiin

Esimerkkejä tällaisista harvinaisista tilanteista voidaan mainita monikulttuurisuuteen liittyvät kysymykset (esim. kunnialtuturiin liittyvät), pitkittyneet huoltoriidat, poikkeuksellisen vaativa traumatisoituminen tai ylisukupolvinen, kasautunut huono-osaisuus. Harvinaiseksi tapaus voidaan luokitella myös sillä perusteella, että kyseessä on harvinaisen kompleksinen tapaus, jossa riskitekijöitä on poikkeuksellisen useita yhtä aikaa. Lapsen ja hänen perheensä tilanteessa voi olla esim. yhtä aikaa kehitysvammaisuutta, päihderiippuvuutta ja psyykkisiä ongelmia.

Järjestelmän toimivuus (1-5 pistettä): Tässä osa-alueessa arvioidaan palveluiden saatavuutta ja niiden toimivuutta kokonaisuutena. Lähtökohtaisesti järjestelmän tietysti tulee toimia, eikä tässä arvioida sitä, onko tietyllä alueella saatavilla tarvittavia lakisääteistä palvelua. Selitteessä tarkoitetaan erityisen vaativaa tilannetta, johon on vaikea löytää sopivaa palvelua. Usein tällaisessa tapauksessa on kyse uudesta ilmiöstä, johon ei ole vielä luotu toimivaa auttamismallia. Tämän uusiin ilmiöihin reagoimisen on ajateltu olevan yksi OT-keskusten keskeisiä tehtäviä.

Juridishallinnollinen monimutkaisuus (1-5 pistettä): Tämän osa-alueen arvioinnissa otetaan huomioon tapauksen kompleksisuus liittyen eri hallinnonaloihin ja juridiikkaan. Esimerkiksi vaativia kansainvälisiä kysymyksiä sisältävät asiat on järkevää keskittää OT-keskuksiin, jotta ajantasainen juridinen tieto on saatavilla kutakin maata koskien.

Mittari on tarkoitettu sosiaalihuollon ammattilaisen käyttöön ja sen tulokset ovat viitteelliset. Sosiaalihuollon vaativuuden arvioinnista ja mittarikokeiluista ja sen tuloksista kirjoitettiin myös artikkeli THL:n Uudistuva lastensuojelu –julkaisuun.

18.3.4. Tutkimus- ja kehittäminen alatyöryhmä

Tutkimus- ja kehittäminen alatyöryhmään koottiin Tampereen yliopiston, alueen ammattikorkeakoulujen, Pirkanmaan sairaanhoitopiirin erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon yksikön, alueella toimivien sosiaalialan osaamiskeskusten, kuntien sekä maakuntavalmistelu edustajia. Työryhmän työskentelyssä erikoissairaanhoidon osallistuminen jäi hyvin ohueksi.

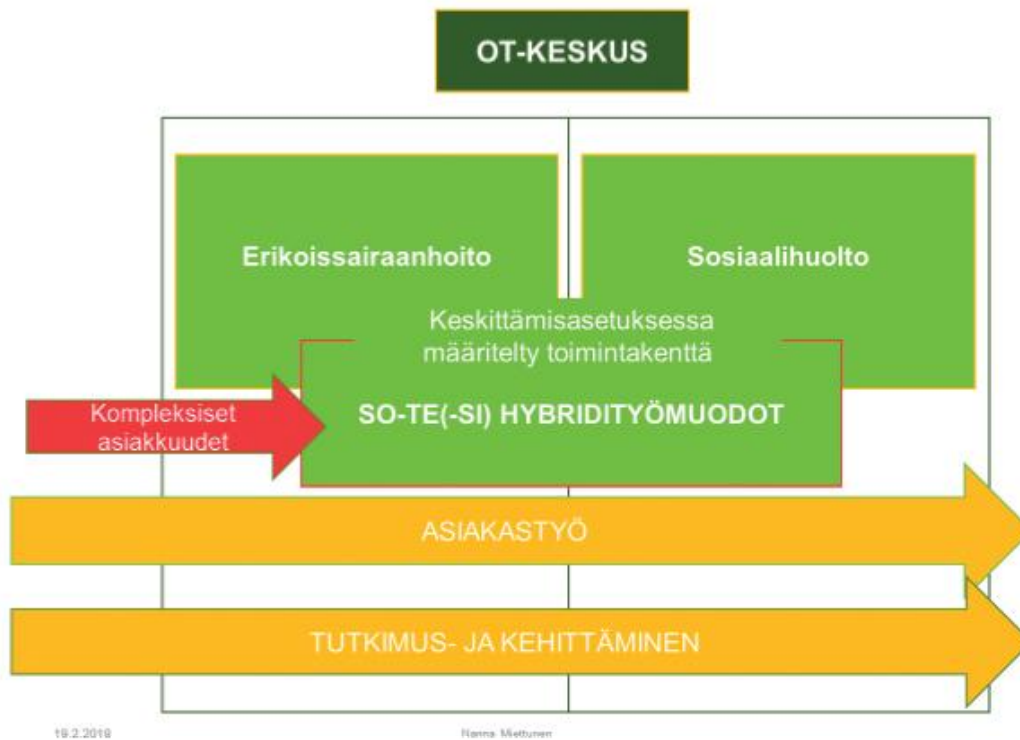
Työryhmän tehtävänä oli muodostaa suunnitelma siitä, mitä OT-keskuksen tutkimus- ja kehittämistoiminta voisi olla ja millaisia asioita sen toteuttamiseksi pitäisi ratkaista (liittyen esim. rakenteeseen, hallintoon, rahoitukseen). Toisena tehtävänään työryhmä kokosi yhteenvedon yhteistoiminta-alueella tällä hetkellä tehtävästä tutkimus- ja kehittämistoiminnasta sen kirkastamiseksi, mikä voisi olla Tampereen OT-alueen vahvuus OT-keskusten työnjakoa tehtäessä.

18.3.5. Vaativat eropalvelut alatyöryhmä

Keväällä 2018 koottiin vielä yksi moniammatillinen työryhmä suunnittelemaan toimintamallia pitkittyneisiin ja komplisoituneisiin erotilanteisiin. Työryhmässä oli asiantuntijoita Taysin lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksiköstä ja perhe- ja pikkulapsipsykiatrian yksiköstä, perheoikeudellisista palveluista, perheneuvolasta, ensi- ja turvakodilta, valvotuista tapaamisista, yksityisestä asianajotoimistosta, käräjäoikeudesta sekä sosiaalipäivystyksestä. Työryhmä hahmotteli syksyn kolmessa kokouksessa vaativien eropalveluiden toimintamallin, joka löytyy liitteenä perustamissuunnitelmasta.

18.3.6. Muut kehittämistyöhön liittyvät tilaisuudet ja yhteistyö muihin työryhmiin

Valtakunnallisen OT-rukkasen ja mainittujen alueellisten työryhmien lisäksi OT-keskussuunnittelun yksi tärkeä osa on ollut projektikoordinaattorin vierailut useissa eri työryhmissä, kokouksissa ja tilaisuuksissa kertomassa OT-keskus suunnitelmista ja kuulemassa eri tahojen kommentteja ja esiin nostamia kysymyksiä. Vierailukohteita ovat olleet esim. Tampereen yliopiston sosiaalityön laitos, Pirkanmaan ja Kanta-Hämeen Lape-ohjausryhmät, Tays lastenpsykiatrian klinikkafoorumit, Tays lasten- ja naistentautien toimialueen johtoryhmä, Tays kehitysvammahuollon johtoryhmä, valtakunnallinen koulukotityöpaja, Pirkanmaan sote- ja TKI-valmistelu johto, valtakunnallinen sosiaalihuollon johdon verkosto, sote ja maakuntavalmistelu yhteistyöalueasiat teemaryhmä sekä alueen VIP-verkosto (koulun vaativan erityisen tuen kehittämisverkosto (<https://vip-verkosto.fi/>)). Projektikoordinaattori on osallistunut myös Pirkanmaan sote-valmistelu TKI (Tutkimus, kehittäminen ja innovaatiot)-teemaryh-

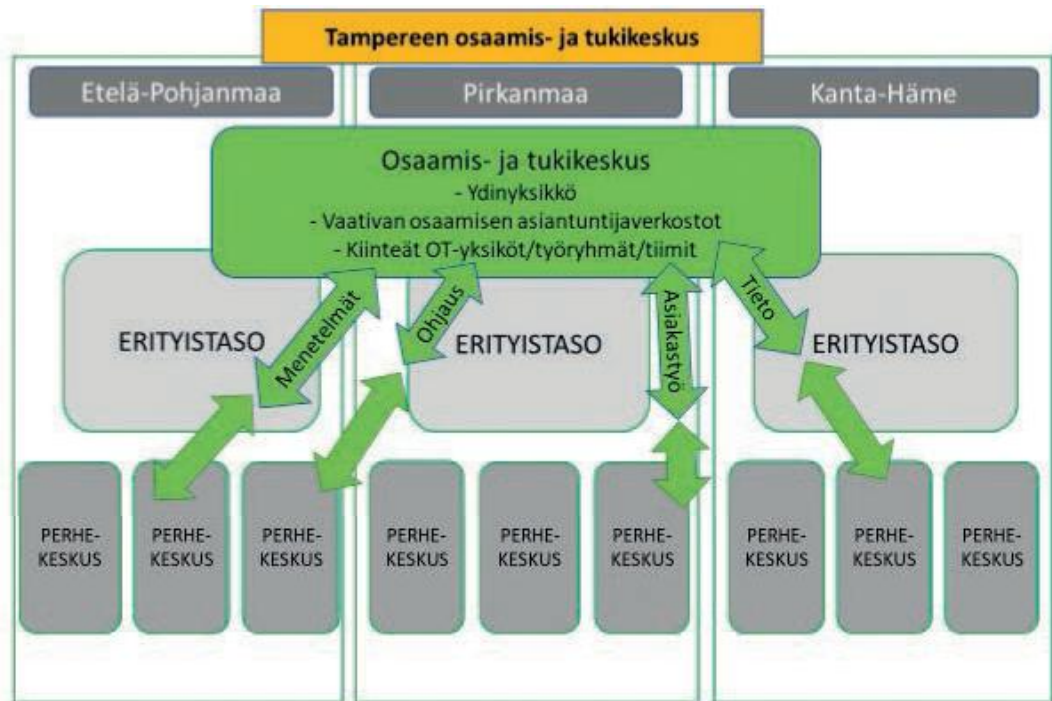

Kuva 53. OT-keskuksenydintehtävät

mään sekä lasten- ja perheiden sosiaalipalveluiden alatyöryhmään.

18.4. Mitä hankkeen aikana saatiin aikaan?

Koska osaamis- ja tukikeskus on kokonaan uusi palvelurakenne, on kehittämistyön keskiössä ollut yhteisen ymmärryksen rakentaminen siitä, mitkä ovat OT-keskuksen ydintehtävät ja millainen voisi olla rakenne, jolla se ydintehtäväänsä parhaiten toteuttaa. Keskeinen osa OT-keskusta on monialaisen (terveydenhuolto, sosiaalihuolto sekä sivistyspalvelut) asiakastyön ja myös siihen liittyvän tutkimuksen ja kehittämisen organisoiminen ja toteuttaminen. Yhteisen ymmärryksen rakentaminen eri tieteenaloja edustavien terveydenhuollon ja sosiaalihuollon välille on vaatinut paljon keskustelua, mutta lopulta työryhmä sai hahmoteltua OT-keskuksen keskeisen toimintakentän asiakasmäärittelyineen sekä vision rakenteesta, joka tullaan kirjaamaan OT-perustamissuunnitelmaan ehdotukseksi niille tahoille, jotka OT-keskusvalmistelua LAPE-hankkeen jälkeen jatkavat. OT-perustamissuunnitelma kokonaisuutenaan liitetään

Kuva 54. Tampereen osaamis- ja tukikeskuksen rakenne

myös tähän loppuraporttiin.

18.5. Mitä jatkossa vielä pitää tehdä?

Osaamis- ja tukikeskussuunnitelmat jäivät hankkeen aikana monelta osin avonaisiksi, johtuen paljolti siitä, että uusi rakenne on vahvasti sidoksissa sote- ja maakuntauudistukseen, jonka valmistelu on edennyt alun perin suunniteltua aikataulua hitaammin. Valtakunnallisen työryhmän loppuraportti ei ehtinyt valmistua siihen mennessä, kun LAPE-hankkeen loppuraportit tuli jättää. Kyseinen raportti, joka sisältää kansalliset linjaukset OT-keskuksen rakenteesta, rahoituksesta, toimintamalleista jne. julkaistaan tammikuussa 2019. Kaikki viisi OT-aluetta muodostavat siis valtakunnallisen raportin kanssa linjassa olevat omat OT-keskuksen perustamissuunnitelmat, jotka jätetään jatkovalmistelusta vastaavan tahon eteenpäin kehitettäväksi ja sovittavaksi. Loppuraportin kirjoittamisvaiheessa OT-keskuksiin liittyen on vielä monia suuriakin kysymyksiä avoimena odottamassa täsmentämistä ja konkretisoimista lähtien rakenteesta, johtamisesta ja rahoituksesta. Avoimia kysymyksiä on lueteltu tarkemmin perustamissuun-

nitelman viimeisessä luvussa 6. Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskuksen valmistelutyön jatkuminen. OT-keskuksiin sijoittuvien asiakkaiden ja asiakasryhmien määrittelyä jatketaan sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa työryhmässä, jossa valmistellaan sosiaalihuollon keskittämiseen tähtäviä lakimuutoksia. STM tulee asettamaan työryhmän myös LAPE-muutosohjelman aikana toimineen OT-työryhmän jatkoksi.

Tampereen OT-keskusvalmistelussa on tässä vaiheessa rakennettu yhteinen visio kolmea maakuntaa palvelevasta vaativien asioiden osaamis- ja tukikeskuksesta. Visio on kesäkuussa 2018 esitelty maakuntien yhteistyöryhmälle, joka on ottanut OT-keskuksen jatkovalmistelun suunnitelmiinsa. On myös tärkeää, että vuoden 2019 alussa nimetään OT-keskuksen jatkovalmistelua koordinoivat henkilöt, joiden tehtävänä on mm. varmistaa yhteistyö kuntiin jäävien palvelujen ja vaativan erityisen tuen VIP-verkoston, järjestötoimijoiden sekä valtion erityispalveluita tarjoavien tahojen, kuten poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen kanssa.

Yksi keskeinen kysymys on edelleen se, ovatko kaikki terveydenhuollon keskittämisasetuksessa vaativimmiksi määritellyt asiat myös OT-keskukseen kuuluvia, vai

liittyvät OT-keskukset ainoastaan niihin kompleksisiin asioihin, joissa välttämättä tarvitaan monialaista työskentelyä. Vastaavasti tutkimus- ja kehittämistoiminnan osalta on tärkeää ratkaista, mikä osa on yliopistosairaaloiden/OT-keskusten omaan rakenteisiin liittyvää kehittämistä, milloin puhutaan niistä monialaisista tutkimus- ja kehittämistarpeista, jotka asettuvat OT-keskusten tehtäväkenttään. Tutkimus- ja kehittämis- ja koordinaatiotoiminnan osalta kiireellisin määriteltävä on kuitenkin OT-keskuksen suhde maakuntien ja yhteistyöalueen TKI-O-rakenteisiin. Rakenteen ja toiminnan osalta tarkennusta kaipaavat mm. se, missä määrin OT-keskus on ammattilaisille suunnattu tuki rakenne ja missä määrin OT:ssa tehdään vaativaa asiakastyötä ja tavataan asiakkaita. Tällaisesta kiinteästä OT-yksiköstä esimerkkinä voidaan mainita koulukodit.

Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Etelä-Pohjanmaan alueella ei sijaitse koulukotia. Vaikka muut koulukodit ovat alueen käytettävissä, on OT-valmistelun yhteydessä muodostunut kuitenkin yhteinen käsitys siitä, että alueelle tarvitaan myös oma laitos, joka tuottaa erityisen vaativaa monialaista sijaishuoltoa niille lapsille ja nuorille, joilla on sijaishuollon tarpeen lisäksi useita yhtäaikaista ja pitkäkestoisia oireita tai ongelmia esim. vaikeaa epäsosiaalista käyttäytymistä, rikollista elämäntapaa, vaikeaa aggressiivisuutta, vaikeaa päihdeongelmaa, vaikeat neuropsykiatriset ongelmat ja kehityksen viivästyvät, kehitysvamma, vakavia koulunkäyntiongelmia, vaikeita oppimisvaikeuksia, vakavia mielialahäiriöitä, korkea psykoosiriski tai persoonallisuushäiriökehitys. Jatkovalmistelun tulee siis viedä tätä asiaa eteenpäin. Yhteinen ymmärrys on muodostunut siitä, että osaamis- ja tukikeskusten keskinen toiminta perustuu erikoistunutta ja vaativaa osaamista omaavien asiantuntijoiden verkostoon, jota kaavillaan koottavaksi yhteiselle digitaaliseen alustalle. Alueiden asiantuntijaverkostojen muodostaminen on jatkovalmistelun tehtäviä, sähköisen alustan mahdollisuus on työstettävänä valtakunnallisella tasolla.

18.6. Yhteenveto

Kaikkein vaativinta erityisosaamista edellyttäviä palveluja tarvitsee vain pieni osa lapsista, nuorista ja heidän perheistään, mutta nämä palvelut muodostavat suuren osan palvelujen tuottamisen kokonaiskustannuksista. Tällä hetkellä vaativimpien sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluiden saatavuudessa on suuret alueelliset erot ja palvelut ovat hajautuneet monelle eri sektorille. Osa näitä palveluja tarvitsevista lapsista, nuorista ja heidän perheistään jää nykyisin kokonaan vaille tarvitsemaansa apua tai hoitoa.

Viidelle yliopistosairaalapakkakunnalle perustettavilla osaamis- ja tukikeskuksilla pyritään varmistamaan monialainen tutkimusperustainen apu niille lapsille, nuorille ja perheille, joiden tilanne vaatii harvinaisuutensa, vaikeutensa tai kompleksisuutensa takia kaikkein vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista. Tarkoituksena on varmistaa näiden palveluiden laatu, vaikuttavuus, taloudellisuus, asiakaslähtöisyys, alueellisesti kattava saatavuus sekä riittävän taidon ja osaamisen ylläpitäminen.

OT-keskusalueet on muodostettu tulevien maakuntien yhteistyöalueiden mukaisesti (entiset erityisvastuualueet). Tampereen yliopistollisen keskussairaalan yhteyteen Pirkanmaalle muodostuvaan OT-keskusalueeseen kuuluvat myös Etelä-Pohjanmaan ja Kanta-Hämeen alueet. OT-keskuskehittämistyötä on tehty koko hankkeen ajan kolmen maakunnan yhteistyönä. Lisäksi kehittämistyössä on koko ajan ollut tiiviisti mukana valtakunnallinen OT-kehittämistyöryhmä, jossa on ollut mukana kolme edustajaa Tampereen OT-keskusalueelta.

Koska Osaamis- ja tukikeskus on kokonaan uusi palvelurakenne, on kehittämistyön keskiössä ollut yhteisen ymmärryksen rakentaminen siitä, mitkä ovat OT-keskuksen ydintehtävät ja millainen voisi olla rakenne, jolla se ydintehtäviensä parhaiten toteuttaa. Keskeinen osa

OT-keskusta on monialaisen (terveydenhuolto, sosiaali-
huolto sekä sivistyspalvelut) asiakastyön ja myös siihen
liittyvän tutkimuksen ja kehittämisen organisoiminen
ja toteuttaminen. Yhteisen ymmärryksen rakentami-
nen eri tieteenaloja edustavien terveydenhuollon ja
sosiaalihuollon välille on vaatinut paljon keskustelua,
mutta lopulta työryhmä sai hahmoteltua OT-keskuksen
keskeisen toimintakentän asiakasmäärittelyineen sekä
vision rakenteesta.

Osaamis- ja tukikeskus toteutetaan erityisasiantunti-
joiden ja palveluyksiköiden verkostona, jota johtaa ja
koordinoi monialainen ydinyksikkö. Lisäksi OT-keskuk-
seen kuuluu kiinteitä OT-yksiköitä/työryhmiä/tiimejä.
OT-kokonaisuutta ohjaa monialainen, kaikkia palvelu-
tasoja edustava ohjausryhmä.

OT-keskukseen liittyvistä asioista sovitaan maakuntien
yhteistoiminta-alueopimuksen puitteissa. Näin ollen
valmistelutyö jatkuu keskustellen alueiden maakunta-
valmistelun kanssa.

Muistilista LAPE-ryhmille

- **Seuraa kansallista OT-keskusvalmistelutyötä ja kes-
kustele Tampereen OT-alueen valmistelusta maakun-
tavalmistelun kanssa**
- **Varmista, että valtakunnalliseen OT-työryhmään on
nimetty Tampereen OT-alueen edustajat**
- **Alueellisen OT-keskuskehittämisen kannalta kiireel-
lisintä on varmistaa vastuuhenkilöiden ja ohjausryh-
män nimeäminen**
- **Varmista tiivis yhteys koulupuolen VIP-verkostojen
ja järjestöjen kanssa**
- **Huomioi lastensuojelun sijaishuollon mahdollinen
kehittämisen tarve**